

Kas yra Kinijos filosofija?

Kinijos filosofijos paskaitų planas

- 1) Kas yra Kinijos filosofija?
- 2) Konfucijus ir jo mokymas
- 3) Laozi mokymas apie Dao
- 4) Mozi filosofija
- 5) Han Feizi ir Įstatymų mokykla
- 6) Logikų mokykla
- 7) Mengzi (Mencius)
- 8) Xunzi
- 9) Zhuangzi
- 10) Hanų dinastijos laikų filosofija
- 11) Daoizmas I: Tianshidao (Zhengyidao), Xuanxue
- 12) Daoizmas II: Lingbao, Shangqing ir Quanzhen mokyklos
- 13) Budizmas I: Tiantai, Huayan
- 14) Budizmas II: Jingtū, Zhenyan
- 15) Budizmas III: Chan
- 16) Han Yu, Li Ao ir Shao Yong
- 17) Neokonfucianizmas I: Zhou Dunyi ir broliai Cheng
- 18) Neokonfucianizmas II: Lu Jiuyuan ir Zhu Xi
- 19) Neokonfucianizmas III: Wang Yangming
- 20) Šiuolaikinė Kinijos filosofija

Transliteracijos pavyzdžiai

Konfucijus – Kǒng Fūzǐ (孔夫子).

Kelias – *Dào* (道). Rekonstrukcija vidurine kinų kalba – *dɑuH*, senąja kinų kalba – */*[kə.l]ʰuʔ/*.

Meilė – *Ài* (愛). Rekonstrukcija vidurine kinų kalba – *ʔojH*, senąja kinų kalba **[q]ʰə[p]-s*.

Išminčius – *Shèng* (聖). Rekonstrukcija vidurine kinų kalba – *ʃiEŋ*, senąja kinų kalba – *ʃeŋ-s*.

Žmogus – *Rén* (人). Rekonstrukcija vidurine kinų kalba – *n̩iʔn*, senąja kinų kalba – *ni[ŋ]*.

„Didysis Mokymas“ (Dàxué, 大學)

1) 大學之道，在明明德，

Dà xué zhī dào, zài míng míng dé (**Didžiojo mokymo Kelias slypi šviesioje supratimo dorybėje**)

2) 在親民，在止于至善。

Zài qīn mǐn, zài zhǐ yú zhì shàn (**Priartina prie žmonių ir nukreipia į aukščiausią gėrį**)

3) 知止，而后有定，

Zhī zhǐ, ér hòu yǒu dìng (**Žinant kaip pasiekti [aukščiausią gėrį], įgyjamas tvirtumas**)

4) 定而后能靜，靜而后能安。

Dìng ér hòu néng jìng, jìng ér hòu néng ān (**Įgijus tvirtumą, galimas santūrumas; įgijus santūrumą, įmanoma rintis**)

5) 安而后能慮，慮而后能得

Ān ér hòu néng lǜ, lǜ ér hòu néng dé (**Įgijus rimtį, įmanomas samprotavimas; sugebant samprotauti, įmanoma pasiekti**)

6) 物有本末，事有終始。

Wù yǒu běn mò, shì yǒu zhōng shǐ (**Daiktai turi šaknis ir viršūnę. Darbai – pradžia ir pabaiga**).

7) 知所先後，則近道矣。

Zhī suǒ xiān hòu, zé jìn dào yǐ. (**Jeigu žinai, kas prieš tai ir kas po to, artiniesi Kelio (dào) link**).

Termino „Kinijos filosofija“ problemiškas

1) Junginys „Kinijos filosofija“ yra keblus. Žodis Kinija (*Zhōngguó* 中國 arba 中華 *Zhōnghuá*) čia nurodo į civilizacinę-kultūrinę erdvę (nuo seniausių laikų iki dabarties), kuri apima apytikriai šiuolaikinės Kinijos Liaudies Respublikos teritoriją.

2) Terminas filosofija (*φιλοσοφία*) kilęs iš senovės graikų kalbos, reiškiantis „išminties meilė„. Žodis „filosofija“ Kinijoje nebuvo vartotas beveik iki XIX a. pabaigos.

Junginys kiniškai „Kinijos filosofija“ (*Zhōngguó zhéxué* 中國哲学) yra naujadaras sukurtas XIX a. pab., ypač išpopuliarintas XX a. (pvz., Féngyǒulán’o 馮友蘭 (1895-1990) veikalo apie „Kinijos filosofijos istorija“). Žodžio „filosofija“ atitikmenį sukūrė japonų mąstytojas Nishi Amane (西周) 1874 m. veikale „Naujas traktatas apie šimtą [kaip] vieną“ (*Hyakuichi-Shinron* 百一新論), pasiūlydamas terminą *tetsugaku* (哲学), kuris mandarinų kalba skaitomas kaip *zhéxué* („išminties mokymasis“).

3) XVII a. jėzuitų vertėjai Kinijoje siūlė versti „filosofiją“ kaip *Aìzhī xué* (愛知學).

Termino „Kinijos filosofija“ nebuvimas iki XIX a. nereiškia, kad Kinijoje nebuvo filosofijos.

Žodį „filosofija“ paskaitose vartosiu mąstymo tradicijos (*Way of Thinking*) prasme. Mąstymo tradicija pirmiausiai išsiskiria unikalia terminija, kuri apibrėžia tikrovės pojūtį (supratimą) bei lemia gvildenamų problemų ratą bei jų sprendimo galimybes.

Trys didžiosios Eurazijos mąstymo tradicijos: Vakarų, Indijos bei **Kinijos**.

Vakarų tradicijoje kertiniai terminai: būtis, siela, Dievas, gėris, grožis, tiesa, substancija, etika, sąmonė, kalba ir kt.

Pagrindiniai Indijos tradicijos terminai: *dharma, karma, ātman, brahman, mokṣa, dravya, rasa, guṇa, duḥkha* ir kt.

Pagrindinės Kinijos filosofijos sąvokos:

Pagrindiniai Kinijos filosofijos terminai

- 1) **Kelias** (*dào* 道)
- 2) **Dangus** (*tiān* 天)
- 3) **Dorybė-charizma** (*dé* 德)
- 4) Ritualas (*lǐ* 禮)
- 5) Širdis-protas (*xīn* 心)
- 6) Prigimtis (*xìng* 性), kuri susijusi su gimimu (*shēng* 生).
- 7) **Yīn yáng** (陰陽)
- 8) **Penkios fazės** (*wǔ xíng* 五行)
- 9) **Energija** (*qì* 氣).
- 10) Žmoniškumas (*rén* 仁)
- 11) Neveikimas (*wú wéi* 無爲)
- 12) Savastis-dvasia (*shén* 神)

Kinijos filosofijos periodizacija

Ankstyvasis laikotarpis:

- 1) 2800-1100 pr. Kr.– Ikifilosofinis laikotarpis, kuriame kuriasi Kinijos civilizacija: nuo pirmųjų išminčių iki Shāng (商) dinastijos pabaigos.
- 2) 1100-600 pr. Kr. – Kinijos filosofijos užuomazgos. Sukuriamas *Yìjīng* (易經).
- 3) 600-200 pr. Kr – **Intensyviausias filosofijos laikotarpis**, vadinamas **100 filosofinių mokyklų vardu**.

Vidurinis laikotarpis:

- 4) 200 m. pr. Kr.-200 m. po Kr. – įsitvirtina Konfucijaus mokymas, tačiau lieka įtakingi ir kiti mokymai.
 - 5) 200-850 – Kinijoje plinta **budizmas**, kuriasi pagrindinės **daoizmo** mokyklos.
 - 6) 850-1500 – Sinkretizmo laikotarpis. Susikuria nauja kryptis, vėliau pavadinta **neokonfucianizmu**.
 - 7) 1500-1900 – stagnacijos laikotarpis, pradedama kritiškai vertinti senoji filosofija (*hàn xué*).
- Šiuolaikinė Kinijos filosofija:** 8) 1900-.

Ankstyvasis Kinijos filosofijos laikotarpis

Informacijos apie šį laikotarpį pateikia kinų istorinė-mitologinė tradicija ir archeologija.

- a) **2800-2000 m.**: Trys valdovai ir penki imperatoriai (*Sānhuángwǔdì*, 三皇五帝).
- b) **2000-1600 m.**: Xià (夏) dinastija.
- c) **1600-1100 m.**: Shāng (商) dinastija.
- d) **1100-221 m.**: Zhōu (周) dinastija. Zhōu dinastijos laikotarpis dalinamas į Vakarų Zhōu (1100-771 m.) ir **Rytų Zhōu** (771-221 m.).

Rytų Zhōu laikotarpis dalinamas į „Pavasario ir rudens“ (*Chūnqiū* 春秋, 771-476 m. pr. Kr.) ir „Kariaujančių valstybių“ (*Zhànguó* 戰國, 476-221 m. pr. Kr.) laikotarpius.

Rytų Zhōu ir kariaujančių valstybių laikotarpis baigiasi tuomet, kai viena iš valstybių, Qín (秦), užkariauja kitas ir suvienija Kiniją (221-206 m. pr. Kr.).

I) 2800-2000 m.: Trys valdovai ir penki imperatoriai (*Sānhuángwǔdì*, 三皇五帝):

Šis legendinis laikotarpis yra ypač svarbiu, kadangi 3 valdovai ir 5 imperatoriai laikomi Kinijos civilizacijos įkūrėjais, pusdieviais-išminčiais, nepriekaištingos moralės ir tobulo valdymo idealais.

Trys valdovai (*sānhuáng* 三皇)

- 1) **Fúxī** (伏羲) išmokė žmones medžioti, žvejoti, gamintis valgyti, įsteigė santuoką.
- 2) **Nǚwā** (女媧), Fúxī žmona, atliko daug žygdarbių (pvz., sutaisė Dangu).
- 3) **Shénnóng** (神農) išmokė žmones žemdirbystės, gyvulininkystės, išrado arbatą.

Penki imperatoriai (wǔdì 五帝):

1) **Huáng** (黃) laikomas medicinos pradininku, daugelių dalykų išradėju (kalendoriaus, drabužių, vežimų, laivų) paskatinusių sukurti ir kinišką hieroglifų raštą (jį išrado Huáng ministras Cāngxié 倉頡);

2) **Zhuānxū** (顓頊) ir 3) **Kù** (嚳) buvo geri imperatoriai, bet išskirtiniais žygdarbiais nepasižymėjo;

4) **Yáo** (尧) laikomas išmintingu ir dosniu valdovu, sukūrusiu astronomijos pagrindus.

5) **Shùn** (舜) laikomas neįprastu imperatoriumi, vaikystėje buvęs tarsi „pelenė“, tačiau dėl savo darbštumo, jį imperatorius Yáo pasirinko savo įpėdiniu (nepaisant, kad turėjo net 9 sūnus).

II) 2000-1600 m.: xià (夏) dinastija.

Xià dinastijos įkūrėju laikomas Shùn paskirtas įpėdinis – **Yǔ** (禹). Yǔ sutramdo didžiulius geltonosios upės potvynius, įrengdamas kanalus ir užtvankas. Yǔ sūnus pradeda xià dinastiją. Tačiau xià dinastijos valdovai nebėra išminčiai, jie paprasti žmonės, kurie ilgainiui pradeda piktnaudžiauti valdžia.

Paskutinis xià valdovas Jié (桀) buvo žiaurus, pasidarė alkoholio baseiną, kuriame ištvirkaudavo. Jo valdymą nutraukė didžiulis žemės drebėjimas bei dorovingo valdovo Tāng (湯) atėjimas, kuris nuvertė Jié ir pradėjo shāng (商) dinastiją.

III) 1600-1100 m.: shāng dinastija.

Nepaisant, kad pirmasis shāng valdovas valdovas Tāng buvo dorovingas, paskutinysis shāng valdovas Zhòu (紂) pradėjo regzti orgijas, kurių viena garsiausių vadinama – „alkoholio baseinu ir mėsos mišku“ (酒池肉林). Matydamas neteisingumą, jį nuvertė kitas valdovas Zhōu Wǔ (周武), pradėdamas zhōu dinastiją.

IV) 1100-221 m.: zhōu dinastija.

Pirmieji zhōu valdovai buvo stiprus ir charizmatiški. Ypatingai tuo išsiskyrė Zhōugōng (周公), kuris perėmė valdymą po ankstyvos karaliaus Wǔ mirties. Tačiau Zhōugōng nesigviešė valdžios ir visa gyvenimo išliko ištikimas pagalbininkas valdyti Wǔ sūnui Chéng (成).

1) Zhōugōng suformuluoja dangaus valios (*tiānmìng* 天命) teoriją, kuri pirmą kartą užfiksuota „Dokumentų knygoje“ (Shūjīng 書經). Pasak šios teorijos, shāng ir prieš tai buvę xià valdovai buvo nuversti, nes jie prarado dangaus malonę. Jei pavaldiniai badauja arba žemes siauba stichinės nelaimės, tai rodo, kad dangaus sūnus (*tiānzǐ* 天子) prarado pasitikėjimą ir jį kaip „nešanti nelaimės“ reikia nuversti.

2) Vėlesni zhōu valdovai nesugebėjo išlaikyti vieningos valdžios, nuo VIII a. zhōu valdovai turėjo tik simbolinę valdžią, o valstybė suskilo į daugelį smulkesnių valstybėlių kurios nuolat kariavo tarpusavyje. Paprasti žmonės buvo išvarginti nuolatinių karų ir nelaimių, tačiau šis nelaimingas laikotarpis paskatino ieškoti išeičių ir sukūrė beprecedentinį mąstymo pakilimą, kuris vadinamas „100 mokyklų laikotarpiu“ (*zhūzǐ bǎi jiā* 諸子百家).

3) **600-200 m.:** „100 mokyklų laikotarpis“, laikomas Kinijos filosofijos klestėjimo amžiumi.

Kiekviena iš mokyklų ieškojo atsakymo į klausimą, kas yra *Dào* arba kaip gyventi asmeninį gyvenimą bei organizuoti visuomenę.

Pagrindinės mokyklos buvo:

- 1) Konfucianizmas (*rújiā* 儒家)
- 2) Daoizmas (*dàojiā* 道家)
- 3) Moizmas (*mòjiā* 墨家)
- 4) Įstatymų mokykla (*fǎjiā* 法家)
- 5) Vardų mokykla (*míngjiā* 名家)
- 6) Yīnyáng mokykla (陰陽家)

Šalia šių mokyklų taip pat minimos: žemdirbių-primityvistų mokykla (*nóngjiā* 農家), strategijos mokykla (*bīngjiā* 兵家), Yáng Zhū mokykla (楊朱家) ir kt.

Yìjīng (易經)

Vakaruose yra Biblija, Indijoje – Vedos, o Kinijoje – Yìjīng („Permainų knyga“).

Yìjīng – tai pasaulyje veikiančių tikimybinių dėsnių knyga, visa ko enciklopedija. Sakoma, kad ji sukurta maždaug 1100-600 m. pr. Kr. laikotarpyje. Pagal tradiciją, stebėdami gamtos ciklus ir aplinką, ją išmąstė ir sukūrė 3 išminčiai-valdovai: Fúxī (伏羲), zhōu karalius Wén (周文王) bei kunigaikštis Zhōu (周公).

Yìjīng'o sudedamosios dalys:

I) Brūkšneliai (*yáo* 爻), kurie būna ištisiniai ar su tarpu, pvz., ☐ arba – –. Brūkšnelis su tarpu vadinamas *yīn* (陰), o brūkšnelis be tarpo *yáng* (陽).

II) Šie 2 brūkšneliai sudaro kombinacijas po tris eilutes, vadinamas trigramomis (*sān guà* 三卦), kurių yra 8 bei jos turi savo pavadinimus: 1) ☐ (dangus, *qián* 乾), 2) ☐ (ežeras-pelkė, *duì* 兌), 3) ☲ (ugnis, *lí* 離), 4) ☱ (vėjas, *xùn* 巽), 5) ☳ (griaustinis, *zhèn* 震), 6) ☵ (vanduo, *kǎn* 坎), 7) ☶ (kalnas, *gèn* 艮), 8) ☷ (žemė, *kūn* 坤).

III) 8 trigramos sudaro junginius po 2, iš kurių susidaro 64 heksagramos (*guà* 卦). Kiekviena turi savo naują pavadinimą, pvz.: 10-ta heksagrama (☰) vadinasi „ėjimo-klajonių“ (*lǚ* 履), 47-ta (☱) „apsuptoji“ (*kùn* 困), o 20-ta (☵) „stebėjimas“ (*guān* 觀).

IV) Kiekviena heksagrama dar turi savo nuosprendį-lemtį (*tuàn* 象) bei kiekvieno brūkšnelio heksagramoje paaiškinimą (*yáocí* 爻辭). Pvz.: 10-os heksagramos nuosprendis: „Vaikščiojant ant tigro uodegos, žmogui neįkanda. Praėjimas“ (*Lǚ hǔwěi. Bù xī rén. Hēng* 履虎尾。不啞人。亨).

Kaip naudotis Yijīng’u?

- 1) Pasiruošimas, susikaupimas, buvimas atitinkamoje sąmonės būsenoje.
- 2) Iškelti klausimą į kurį norėtum gauti atsakymą.
- 3) Burtų būdu reikia išsirinkti heksagramą. Įprastiniai būdai: a) burimas su 50 kraujažolės (*achillea millefolium*) stiebeliais, b) trijų monetų metimas.
- 4) Nuosprendžio ir paaiškinimų interpretavimas.

Yijīng susilaukė įvairiausių interpretacijų: filosofinių-etinių, kosmologinių, psichoanlitinių, matematinių ir kt.

Tradiciniai Yijīng komentarai priskiriami Konfucijui ir vadinami „Dešimtis sparnų“ (*shí yì* 十翼).